

Stf justitieombudsmannen
Gunnel Norell Söderblom

Kritik mot en skola som mottagit ett barn som elev under falskt namn och utan att känna till eller försöka få kännedom om hennes riktiga personuppgifter. Kritik även för att skolan inte kontrollerade uppgiften om vem som var vårdnadshavare för barnet

Bakgrund

AA, född 1990, är dotter till BB. Vårnaden om AA överflyttades från BB till AA:s far genom en dom av Svea hovrätt den 3 maj 1996. BB bodde vid den tidpunkten med AA i Göteborg och hon hade, sedan augusti 1992, undanhållit AA från fadern. AA var sedan höstterminen 1997 inskriven som elev vid Stigbergsskolan i Göteborg under annat namn. Efter det att BB gripits av polis i början av februari 1998, misstänkt för egenmäktighet med barn, har fadern haft även den faktiska vårnaden om AA. BB dömdes den 20 mars 1998 av Göteborgs tingsrätt till en månads fängelse för egenmäktighet med barn.

Anmälan

Advokaten CC begärde i en anmälan till JO att JO skulle granska om olika myndigheter och befattningshavare hade agerat i överensstämmelse med gällande regler då de medverkat till att BB under så lång tid kunnat hålla sig gömd tillsammans med AA. Hon vände sig bl.a. emot att Stigbergsskolan i Göteborg fr.o.m. höstterminen 1997 tagit emot AA som elev vid skolan utan att kontrollera vare sig att flickan var folkbokförd inom kommunen eller att BB hade vårnaden om henne.

Utredning

Anmälan remitterades till Stadsdelsnämnden Linnéstaden i Göteborgs kommun för utredning och yttrande. Nämnden överlämnade som sitt remissvar ett tjänsteutlåtande av tf. stadsdelschefen DD och verksamhetschefen för förskola/skola EE. I utlåtandet anfördes bl.a. följande.

Advokat CC går i sin anmälan om granskning inte tillbaka längre än till tiden efter 1996-05-02. Genom att granska handläggningen av ärendet från 1993, vid tidpunkten då barnet skrevs in i förskolan, kan en förklaring ges, till varför ärendet senare kom att handläggas så som det gjordes.

Mamman uppgav vid tiden för inskrivning i förskolan att hon var ensam vårdnadshavare och hade skyddad adress på grund av trakasserier från barnets biologiska fa-

der. Detta påstående förstärktes genom samtal och skriftligt intyg från en kurator vid Sjomanskyrkan. Tillsammans gjorde detta att modern föreföll trovärdig. Förskolans köassistent accepterade därför att mamman ensam skrev under platserbjudandet till förskolan.

Förskolan hade därefter inte skäl att, då modern inte lämnat annan uppgift, anta att vårdnadsförhållandena ändrats. Vid inskrivningen till skolan har moderns uppgifter godtagits. Barnets fader hade såvitt kan bedömas ej heller hos folkbokföringsmyndigheten efterhört flickans folkbokföringsadress.

Om fadern, vid skolstarten, hos folkbokföringsmyndigheten tagit reda på flickans folkbokföringsadress hade flickans skolgång kunnat spåras genom skolans elevregistreringssystem. Fadern hade då kunnat meddela skolan den ändrade vårdnaden.

För att undvika att denna situation skall kunna inträffa igen så har rutinerna vid erbjudande av förskoleplats ändrats. Numera måste båda föräldrarna skriva på eller uppvisa en dom på ensam vårdnad. Förskoleverksamheten får fortfarande dock inte automatiskt kännedom om ändrade vårdnadsförhållanden. Detta medför att även fortsättningsvis förälder kan undanhålla uppgift om ändring i vårdnaden.

För grundskolan finns ett datasystem för elevregistrering. Om reglerna för detta följs så skall den situation, som i detta ärende, inte kunna uppstå vid inskrivningen. Men i skolans register kan felaktiga uppgifter om vårdnad finnas om föräldrar underlåter att meddela ändrade förhållanden.

Uppgift om elever med skyddade personuppgifter erhåller skolan på ett ur sekretessynpunkt betryggande sätt.

CC kommenterade remissvaret.

JO hade tillgång till delar av den förundersökning som utförts av Polismyndigheten i Västra Götaland, dnr K 61460-96, och Göteborgs tingsrätts dom den 20 mars 1998 i mål nr B 11186-98.

Föredraganden hos JO inhämtade per telefon följande uppgifter från sektionschefen FF vid lokala skattekontoret i Umeå. BB tillhörde lokala skattekontoret i Umeå under hela den period som är relevant i ärendet. BB hade under perioderna 930712–940415 och 950126–960703 en s.k. spärrmarkering i folkbokföringen. Det var inte vid något tillfälle fråga om något mer ingripande skydd för hennes och dotterns personuppgifter. Kvarskrivning eller fingerade personuppgifter aktualiserades alltså aldrig. Anledningen till att spärrmarkeringen togs bort den 3 juli 1996 var att vårdnaden om AA då hade överflyttats till fadern.

Stf JO Norell Söderblom anförde i ett beslut den 17 mars 2000 följande.

Rättslig reglering

Sekretesskydd för personuppgifter

Av 7 kap. 15 § första stycket sekretesslagen (1980:100) framgår att sekretess gäller bl.a. i verksamhet som avser folkbokföring för uppgift om enskilda personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs.

Bestämmelsen innebär att det normalt inte gäller någon sekretess för t.ex. en adressuppgift inom folkbokföringen. För att en sådan uppgift skall få hemlighållas krävs att det finns någon särskild anledning till detta. Om det kan antas att utläm-

nande av uppgifter rörande en viss person innebär men för personen, exempelvis risk för förföljelse, kan skattemyndigheten i folkbokföringsregistret lägga in en markering för särskild sekretessprövning, s.k. sekretessmarkering (spärrmarkering). Sekretessmarkeringen innebär att särskild försiktighet bör iakttas vid bedömningen av om uppgifter om personen i fråga bör lämnas ut. Sekretessmarkering motsvarar det som gäller för den hemligstämpel som enligt 15 kap. 3 § sekretesslagen kan åsättas en allmän handling (prop. 1997/98 s. 34 f.).

I de fall en enskild är i behov av mer ingripande skydd får skattemyndigheten, om den det gäller har flyttat eller avser att flytta, efter ansökan besluta om kvarskrivning på den gamla folkbokföringsorten i högst tre år. En enskild kan i vissa fall även medges att använda fingerade personuppgifter enligt lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.

Syftet med de regler om skydd för förföljda personer som jag redogjort för ovan är att hindra att deras förföljare, med hjälp av uppgifter i allmänna handlingar hos en myndighet, får kännedom om var den person som behöver skyddas bor eller vistas. Reglerna skall dock inte hindra den som har ett legitimt intresse av att komma i kontakt med personen i fråga.

Sekretess i skolan behandlas i 7 kap. 9 § sekretesslagen (1980:100). På skolområdet råder en hög grad av offentlighet. Sekretess gäller i huvudsak endast för uppgifter som har lämnats till psykologer och kuratorer samt för vissa uppgifter inom den elevvårdande verksamheten. Övriga uppgifter om en elev är i princip offentliga, såsom t.ex. vilka betyg eleven fått och uppgifter om närvaro i skolan. Fram till den 1 januari 1998 var möjligheten för skolan att sekretessbelägga uppgifter om enskilds identitet, adressuppgifter och liknande personliga förhållanden mycket begränsad. Sekretess kunde dock inom grundskolan komma i fråga om uppgifterna omfattades av sekretess hos folkbokföringsmyndigheten och de därifrån hade överlämnats till grundskolan (se 7 kap. 15 § sekretesslagen i dess lydelse före den 1 januari 1998). Numera finns det i 7 kap. 9 § tredje stycket sekretesslagen möjlighet för skolan att sekretessbelägga uppgifter om enskildas personuppgifter vid befarad personförföljelse.

Det kan i sammanhanget påpekas att uppgifter inom skolhälsovården åtnjuter samma sekretesskydd som inom sjukvården i övrigt, jfr 7 kap. 1 § sekretesslagen.

Inskrivning i skolan

Enligt 4 kap. 8 § skollagen (1985:1100) skall en kommun i sin grundskola även ta emot en elev för vars grundskoleutbildning kommunen inte är skyldig att sörja, om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den kommunens grundskola. Innan kommunen fattar beslut om att för visst läsår ta emot en sådan elev skall den inhämta yttrande från elevens hemkommun, om sådant yttrande inte bedöms som onödigt.

I förarbetena till bestämmelsen (prop. 1985/86:10 s. 99 f.) uttalas bl.a. att om ett barn stadigvarande vistas i en annan kommun än hemkommunen kan detta vara ett särskilt skäl för eleven att få gå i en annan än hemkommunens grundskola obero-

ende av orsaken till vistelsen. Det betonas att fråga är om skolplikt och rätt till utbildning för barn som inte själva kan välja sina levnadsomständigheter. En tillämpning av bestämmelsen förutsätter inte en formell ansökan från barnets vårdnadshavare eller ens en utredning av att den tänkta skolgången är förenlig med vårdnadshavarens önskemål.

Bedömning

JO skall enligt de regler som gäller för JO:s verksamhet normalt inte utreda händelser eller förhållanden som ligger mer än två år tillbaka i tiden om det inte finns särskilda skäl för det. Av de handlingar som bifogats anmälan framgår att en del av det anmälan rör, bl.a. vad som förevarit under den tid AA var aktuell inom barnomsorgen, inträffade mer än två år före det att anmälan inkom till JO. Jag anser inte att det finns tillräckligt starka skäl att utreda dessa delar av anmälan. Jag kommer således att inrikta granskningen på Stigbergsskolans agerande från det att skolan mottog AA som elev i skolan höstterminen 1997.

Genom den företagna utredningen kan det konstateras att BB, när AA mottogs som i elev i Stigbergsskolan, sedan ett drygt år tillbaka inte längre var vårdnadshavare för AA och att hon var folkbokförd på en adress i Umeå. Hennes personuppgifter var då inte föremål för spärrmarkering i folkbokföringen. Det förelåg inte heller något annat skydd för personuppgifterna.

Det är självfallet mycket allvarligt att ett barn undanhålls från sin vårdnadshavare och det är naturligtvis inte acceptabelt att något offentligt organ medverkar till att så kan ske. Det tillhör tyvärr inte ovanligheten att barn, av olika anledningar, lever skilda från sin vårdnadshavare och i vissa fall mer eller mindre dolda för samhället. Jag vill dock inledningsvis framhålla att skolan inte har till uppgift att efterforska försvunna barn. Den uppgiften åligger i första hand polisväsendet.

Ett barn kan sällan själv råda över sina levnadsomständigheter och det är mot den bakgrunden som man skall se den ovan nämnda bestämmelsen i 4 kap. 8 § skollagen om att skolan i vissa fall skall ta emot barn även i strid med vårdnadshavarens vilja. En given utgångspunkt för en rektor i ett läge där tvist föreligger mellan barnets föräldrar om var barnet skall bo m.m. måste vara att förhålla sig neutral. Det kan inte ankomma på skolan att ta ställning på annat sätt än att tillämpa skollagens föreskrifter om barnets rätt till undervisning. I förevarande fall vistades AA stadigvarande i Göteborg. Det har således i och för sig förelegat sådana skäl som motiverat att AA togs emot som elev i Stigbergsskolan. Jag finner därför inte anledning att rikta kritik mot skolan i det avseendet. Skolans åtgärd att ta emot AA som elev aktualiserar emellertid också andra frågor.

Genom den företagna utredningen kan det konstateras att AA aldrig blivit inskriven vid skolan under sitt rätta namn. I stället har hon vistats där under falskt namn och skolan har, såvitt framkommit, inte ens haft kännedom om hennes riktiga personuppgifter. I skolans handlingar har AA gått under namnet GG. Skolan har inte heller haft några uppgifter beträffande BB.

Skolan har, såvitt framkommit, inte vidtagit några åtgärder för att kontrollera uppgiften om att BB var vårdnadshavare för AA. Jag har förstått det så att Stigbergsskolan, när det blev aktuellt att AA skulle börja där, godtog de uppgifter som BB tidigare hade lämnat till företrädare för barnomsorgen om sina och AA:s förhållanden, bl.a. att hon var ensam vårdnadshavare för barnet och att hon hade "skyddad adress" på grund av trakasserier från AA:s biologiska far. Med hänsyn till den tid som förflutit sedan uppgifterna lämnades hade skolan inte bort nöja sig med dessa ofullständiga uppgifter som grund för att ta emot AA som elev. Dess agerande är i det avseendet inte acceptabelt och ger mig anledning att något utveckla mina synpunkter.

Trots att det, såsom jag ovan uttalat, i och för sig finns möjlighet för en skola att under vissa speciella förhållanden ta emot en elev även om det skulle strida mot vårdnadshavarens önskemål, bortfaller därigenom inte skolans skyldighet att kontrollera vem som har vårdnaden om barnet. Skolan måste självfallet även känna till och kunna belägga de förhållanden som motiverar att barnet skall tas emot i skolan. I det enskilda fallet innebär denna skyldighet först och främst att skolan måste kontrollera uppgifterna i folkbokföringen om vem som är vårdnadshavare för barnet. Vid en sådan kontroll framkommer även om det föreligger något skydd för personuppgifterna. Denna kontroll sker i normala fall regelmässigt genom den s.k. skolpliktsbevakningen då skolan erhåller relevanta uppgifter från folkbokföringen. När det är fråga om barn som är folkbokfört på annan ort eller barn med oklar identitet måste det självklart åligga skolan att åtminstone försöka inhämta relevanta personuppgifter.

Skolan hade i förevarande fall i första hand bort fråga BB om AA:s riktiga identitet och folkbokföringsort. Om BB vägrat att lämna begärda uppgifter hade detta i och för sig knappast utgjort skäl för att vägra att ta emot AA som elev. Däremot borde en eventuell vägran från BB:s sida utgöra tillräcklig grund för skolan att i enlighet med 71 § socialtjänstlagen (1980:620), göra en anmälan till socialnämnden som har att utreda barnets förhållanden närmare.

Det är enligt min mening naturligt att skolledning och lärare måste känna till var en elev är bosatt. Det gäller både när eleven första gången registreras för skolgång och i det dagliga skolarbetet. Bland annat är det nödvändigt att elevens vårdnadshavare kan nås i olika situationer. Det har inte framkommit vilka överväganden som skolan gjort i det avseendet.

Jag är således på anförda skäl kritisk till Stigbergsskolans handlande eller snarare brist på handlande i fråga om AA:s skolgång. Man kan emellertid inte bortse från att skolan i sådana fall som det aktuella ställs inför stora svårigheter; situationen kan ofta vara så låst att vederbörande förälder föredrar att hålla barnet borta från skolan framför att riskera att barnets vistelseort röjs. En sådan konsekvens står givetvis i bjärt kontrast till kravet att beakta barnets bästa.

Omständigheterna i detta ärende är sådana att jag finner skäl att sända en kopia av beslutet till Skolverket, som är ordinarie tillsynsmyndighet för skolväsendet. Jag har haft kontakt med verket angående de frågor som aktualiserats i anmälan och

erhållit den upplysningen att verket kommer att bevaka dessa i sin tillsynsverksamhet.

Med den kritik som ligger i det anförda avslutas ärendet.